

امیر هوشنگ ابتهاج

(ه.ا.سایه)

شاعری که باید از نو شناخت

حسن گل محمدی

ایلم
مؤسسه

تهران ۱۳۹۸

سرشناسه	گل محمدی، حسن، ۱۳۲۹ -
عنوان و نام پدیدآور	امیر هوشنگ ابتهاج (ه. ا. سایه) شاعری که باید از نو شناخت / حسن گل محمدی.
مشخصات نشر	تهران، انتشارات یاقوت علم، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۶۷۷ ص.
شابک	ISBN 978 - 622 - 6903 - 02 - 8
وضعیت فهرست نویسی	فیبا.
یادداشت	کتابنامه: ص ۶۵۹.
موضوع	ابتهاج، هوشنگ، ۱۳۰۶ -
رده بندی کنگره	PIR۷۹۴۳ ۱۳۹۸
رده بندی دیویی	۸۶۲ / ۱ فا ۸
شماره کتابشناسی ملی	۵۷۵۱۶۸

کتابخانه

انتشارات یاقوت علم

امیر هوشنگ ابتهاج (ه. ا. سایه)
شاعری که باید از نو شناخت
حسن گل محمدی

چاپ اول: ۱۳۹۸، تیراژ: ۵۰۰ نسخه
چاپ: دیجیتال تهران

انتشارات یاقوت علم

تلفن: ۶۶۴۱۳۵۸۲ - ۰۹۱۲۱۰۲۹۶۸۰

شابک: ISBN 978 - 622 - 6903 - 02 - 8

کلیه حقوق برای نویسنده محفوظ است.

۱۵۰/۰۰۰ تومان

فهرست

۱۷	پیشگفتار
۲۳	استفاده از بازی حرکت در اوقات از شعرا، نویسندگان و اهل قلم
۲۵	● مداحان دوره غزنویان
۲۶	● مداحان در چهار متبوع نظامی عروضی
۲۶	● شاعرانی که مدح نگشته اند
۲۷	● مداحان مقیم دربار
۲۸	● مداحان خارج از دربار
۲۸	● مداحانی که از مدح اجتناب کرده اند
۳۱	● شاعران دوره مشروطیت
۳۵	● امیرکبیر و قآنی
۳۷	● مداحان دوره پهلوی ها

دسته بندی انواع شعر فارسی بر اساس مضامین آنها

۴۰	● شعر سیاسی
۴۱	● شعر حزبی
۵۱	● شعر حکومتی (دولتی)
۵۵	● شعر چریکی (جنگل)

کرونولوژی چیست و چه کاربردهایی دارد؟ ۵۹

کرونولوژی شعر سایه ۶۳

۱- از کودکی تا نوجوانی و سرودن اشعار عاشقانه ۶۵

..... (۱۳۰۶ - ۱۳۲۵) ۶۵

● اشعار دوران نوجوانی در رشت (۱۳۲۵ - ۱۳۲۳) ۶۷

۲- از جوانی تا میانسالی و اوج اشعار حزبی

..... (۱۳۲۶ - ۱۳۳۲) ۷۵

● سال ۱۳۲۶ ۷۸

● سال ۱۳۲۷ ۷۹

● سال ۱۳۲۸ ۸۱

● سال ۱۳۲۹ ۸۸

● سال ۱۳۳۰ ۹۱

● سال ۱۳۳۱ ۹۹

● سال ۱۳۳۲ ۱۰۵

۳- دوران شکست حزب توده و خمود شعری سایه و ناامیدی

..... (۱۳۳۳ - ۱۳۵۰) ۱۱۴

● سال ۱۳۳۳ ۱۱۴

● سال ۱۳۳۴ ۱۲۱

● سال ۱۳۳۵ ۱۲۴

● سال ۱۳۳۶ ۱۲۵

● سال ۱۳۳۷ ۱۲۷

● سال ۱۳۳۸ ۱۲۹

● سال ۱۳۳۹ ۱۳۲

● سال ۱۳۴۰ ۱۳۳

● سال ۱۳۴۱ ۱۴۰

● سال ۱۳۴۲ ۱۴۴

۱۴۷	سال ۱۳۴۳
۱۵۰	سال ۱۳۴۴
۱۵۵	سال ۱۳۴۵
۱۵۸	سال ۱۳۴۶
۱۶۰	سال ۱۳۴۷
۱۶۴	سال ۱۳۴۸
۱۷۱	سال ۱۳۴۹
۱۷۴	سال ۱۳۵۰

۴- دوران همکاری با رادیو و تلویزیون رژیم شاه و اوج ترانه سرایی

(۱۳۵۱-۱۳۵۶)

۱۷۹	سال ۱۳۵۱
۱۹۱	سال ۱۳۵۲
۱۹۷	سال ۱۳۵۳
۲۰۱	سال ۱۳۵۴
۲۰۴	سال ۱۳۵۵
۲۱۰	سال ۱۳۵۶

۵- دوران انقلاب اسلامی و اشعار حزبی - انقلابی

(۱۳۵۷-۱۳۶۱)

۲۱۵	سال ۱۳۵۷
۲۲۱	سال ۱۳۵۸
۲۳۰	سال ۱۳۵۹
۲۳۲	سال ۱۳۶۰
۲۳۴	سال ۱۳۶۱

۶- دستگیری و زندان به همراه اعضای حزب توده و بعد از آن

۲۳۸	(۱۳۶۲-۱۳۶۶)
۲۳۹	سال ۱۳۶۲
۲۵۰	سال ۱۳۶۳

سال ۱۳۶۴	۲۵۹
سال ۱۳۶۵	۲۶۲
سال ۱۳۶۶	۲۶۵
۷- مهاجرت و سرگردانی (تاکنون - ۱۳۶۷)	
سال ۱۳۶۷	۲۷۳
سال ۱۳۶۸	۲۷۵
سال ۱۳۶۹	۲۷۸
سال ۱۳۷۰	۲۸۲
سال ۱۳۷۱	۲۸۶
سال ۱۳۷۲	۲۹۲
سال ۱۳۷۳	۲۹۳
سال ۱۳۷۴	۲۹۵
سال ۱۳۷۵	۳۰۰
سال ۱۳۷۶	۳۰۰
سال ۱۳۷۷	۳۰۱
سال ۱۳۷۸	۳۰۵
سال‌های ۱۳۷۹ - ۱۳۸۴	۳۰۷
سال ۱۳۸۵	۳۱۰
سال ۱۳۸۶	۳۱۱
سال ۱۳۸۷	۳۱۴
سال ۱۳۸۸	۳۱۵
سال ۱۳۸۹	۳۱۶
سال ۱۳۹۰	۳۱۷
سال ۱۳۹۱	۳۲۱
سال ۱۳۹۲	۳۲۲
سال ۱۳۹۳	۳۲۴
سال ۱۳۹۴	۳۲۴

● سال ۱۳۹۵ ۳۲۴

● سال ۱۳۹۶ ۳۲۸

● سال ۱۳۹۷ ۳۳۴

● آیا شعر سایه، شعر عرفانی است؟ ۳۳۸

● آیا سایه و شعر او را می‌توان با حافظ مقایسه کرد؟ ۳۴۲

● آیا سایه شاعر نیمایی است؟ ۳۵۳

سایه و «مثنوی بانگ نی» ۳۵۷

سایه و کتاب «حافظ به سوی سایه» ۳۷۸

سایه و مباحث شعر و شاعری

● سایه و سیاوش کسائی ۳۸۸

● سایه ناز شعر را نمی‌کند ۳۹۱

● سوء قصد به جان شاه توس ۳۹۲

● فعالیت‌های سیاسی در تشکل‌های فرهنگی ۳۹۲

● پی‌گیری روند فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ۴۰۷

● استاد سایه پس از زندان ۴۱۵

● چرا افراد ساده‌ای مثل سایه گرفتار حزب می‌شوند؟ ۴۱۷

● آخر و عاقبت شورای نویسندگان و هنرمندان حزب ۴۱۸

● آخر و عاقبت ابوالقاسم لاهوتی شاعر توده‌ای ۴۱۹

● آیا شعر استاد سایه، شعر امید است؟ ۴۲۱

● چرا استاد سایه درباره استاد شهریار حفظ حرمت نمی‌کند؟ ۴۲۱

● سایه و به‌آذین ۴۲۳

● علت گرایش روشنفکرها به حزب توده از دید سایه ۴۲۴

● سایه و شرف خراسانی ۴۲۵

● سایه و حسادت نسبت به ترانه‌سرایان معروف ۴۲۵

- ۴۲۶ نظر سایہ دربارهٔ هنر و هنرمند واقعی.....
- ۴۲۷ سایہ و عبدالوہاب شہیدی، آیا استاد شہیدی ساواکی بود؟.....
- ۴۲۸ سایہ و خوانندگان زن ایرانی.....
- ۴۲۹ سایہ و اظہار نظر دربارهٔ شعر و شعرا.....
- ۴۳۰ سایہ و شعر شاملوی (سید).....
- ۴۳۰ سایہ و موضوع اسکندر شاخ دار در مثنوی بانگ نی.....
- ۴۳۱ ایراد سایہ بہ سعدی.....
- ۴۳۲ سایہ و نیما یوشیج.....
- ۴۳۳ سایہ و غزلسرایان معاصر.....
- ۴۳۳ سایہ و میلاد عظیمی.....
- ۴۳۴ سایہ و پروین اعتصامی و پژمان بختیاری.....
- ۴۳۴ سایہ و حکیم نائری.....
- ۴۳۵ سایہ و اظہار نظر در بارہ چند شاعر و گلچین گیلانی پسر خالہ اش ..
- ۴۳۵ سایہ و احمد شاملو.....
- ۴۳۷ سایہ و اسماعیل خویی و نادر ناد پور.....
- ۴۳۸ سایہ و اسماعیل شاهرودی.....
- ۴۴۰ سایہ و فریدون مشیری.....
- ۴۴۰ سایہ و جعفر کوش آبادی.....
- ۴۴۰ سایہ و فروغ فرخزاد.....

سایہ و باورہای ایدئولوژیک او در کتاب پیر پر نیان اندیش

- ۴۴۲ سایہ و خود سانسوری.....
- ۴۴۳ سایہ و اندیشہ های مارکسیستی.....
- ۴۴۵ سایہ و بحث آرمان گرایی و واقع گرایی.....
- ۴۴۶ سایہ و بحث سیاست، اخلاق و شکست.....
- ۴۴۸ سایہ و وفاداری بہ ایدئولوژی چپ.....
- ۴۴۹ سایہ و سانسور در رژیم شاہ.....

- سایه و خاطرات و عکس‌های زندان ۴۵۰
- سایه و نقد منتقدانش ۴۵۱
- سایه و انجمن‌های ادبی ۴۵۳
- سایه و شعرهایش برای فروریزی اتحاد شوروی ۴۵۵
- سایه و اعتقاد به سوسیالیسم ۴۵۷
- سایه و اظهار نظرش درباره ایران دوستی طبری ۴۵۷
- سایه و شعری از حافظ ۴۵۸
- سایه و لاف عقل زدن ۴۵۸
- سایه و دیدارش با اشرف پهلوی ۴۵۹
- سایه و ایراد به طامی ۴۶۰
- سایه رتودیدی به دانش ۴۶۱
- سایه و شوران بر بسندگان و هنرمندان ایران ۴۶۱
- سایه و نماد زنده ۴۶۲
- سایه و کلاس دکتر شایعی ۴۶۳
- سایه و جمعیت ایرانی هم‌ادان، صلح ۴۶۴
- سایه و نظرش درباره حزب ترده و کشر شوروی ۴۶۵
- سایه و تلفن شفيعی به دکتر عظیمی ۴۶۶
- سایه و ملی‌گرایی او ۴۶۷
- سایه و نقد دکتر نوری علاء و مسعود کیمیایی درباره شعر او ۴۶۷
- سایه و کتاب دکتر شفيعی درباره بایزید ۴۶۹
- سایه و تفسیر ماتریالیستی از شعر حافظ و سعدی ۴۷۰
- سایه و اظهار نظرش درباره حسین منزوی ۴۷۱
- سایه و قهوه خانه‌های پرولتاریایی ۴۷۲
- سایه و رمز ریش انبوهش ۴۷۳
- سایه و جامعه سوسیالیستی ۴۷۴
- سایه و بحث هنر برای هنر ۴۷۵
- سایه و موسیقی دانی او ۴۷۶

- سایه و بادساران هوا ۴۷۶
- سایه و چند تفکر و اندیشه اش ۴۷۷

حزب توده، سایه و کانون نویسندگان ایران ۴۷۹

- ریشه اصلی اختلافات در کانون ۴۸۰
- نظر محمد علی سپانلو، درباره اختلافات داخل کانون ۴۸۵
- نظر همسر حاج سید جوادى درباره کارشکنی های اعضای حزب توده در کانون ۴۸۸
- انراج پنج نفر از اعضای حزب توده از کانون نویسندگان ۴۹۰
- نظر بزگ علوی درباره انراج اعضای حزب توده از کانون ۴۹۱
- واقعیت هایی از اهداف حزب توده در کانون ۴۹۲
- نامه شاعران - نثاری به دفتر ریاست جمهوری ایران ۴۹۵
- جواب مشار به هنجی رئیس جمهور به نامه شاعران حزب توده ... ۴۹۶
- چگونگی انحلال و دستگیری اعضای شورای نویسندگان از نظر ناصر مؤذن ۴۹۹

قصه خوانی با استاد سایه ۵۰۵

واقعیت هایی درباره کمونیسم شوروی، حزب توده و سایه

- مارکسیسم و مردم روسیه ۵۲۴
- صحت و سقم کتاب خاطرات کیانوری ۵۲۸
- میزان آگاهی اعضای حزب توده از مارکسیسم و لنینیسم ۵۲۹
- سیاست نزدیکی رژیم شاه با رژیم شوروی ۵۳۱
- فرح پهلوی و اندیشه های چپ او ۵۳۳
- عوامل نفوذی ساواک در حزب توده ۵۳۵
- حزب توده و موضوع جاسوسی ۵۳۷
- حزب توده و موضوع خدمت و خیانت ۵۳۹

- اطلاعات و دانش اعضای حزب توده از تئوریهای مارکسیستی
۵۴۰
- روشنفکر از نظر حزب توده..... ۵۴۱
- سایه و حزب توده..... ۵۴۳
- موضوع مصاحبه سایه با مجله مهرنامه..... ۵۴۸
- آیا حزب توده جاسوس و وابسته به حزب کمونیست شوروی بود؟ ۵۵۳
- پیام سیاوش کسرایی برای سایه توسط شجریان..... ۵۵۹
- نکته‌های فتح‌اله‌زاده و افراد دیگر درباره شوروی..... ۵۶۲
- اشغال ایران توسط سربازان شوروی..... ۵۷۲
- نفوذ اعضای حزب توده در رادیو تلویزیون رژیم پهلوی..... ۵۷۵
- کتاب مانفست کمونیست..... ۵۷۶
- مصاحبه‌ها و نوشته‌های مارکس، انگلس و لنین..... ۵۸۴
- آندره ژید و کتاب ارکشت از شوروی..... ۵۸۸
- آندره ژید و فرمالیسم روس..... ۵۹۳
- مازیار بهروز و کتاب شورشیان آلمانخواه..... ۶۲۰
- نگاهی به اندیشه‌های لنین..... ۶۲۱
- شخصیت و هویت استالین..... ۶۲۲
- علی امید، توده‌ای مقاوم..... ۶۲۵
- دکتر عنایت‌الله رضا..... ۶۲۷
- وضعیت اسفناک زندگی مارکس..... ۶۳۰
- انگلس پس از مارکس..... ۶۳۲
- انقلاب اکتبر شوروی و روشنفکران..... ۶۳۸
- مرگ لنین..... ۶۳۹
- استالین و نویسندگان و شاعران..... ۶۴۱
- ابوالقاسم لاهوتی و استالین..... ۶۴۳
- استالین و جنگ جهانی دوم..... ۶۵۲
- استالین در پایان عمر..... ۶۵۴

● مرگ استالین ۶۵۵

● استالین زدائی ۶۵۶

● پایان رژیم شوروی ۶۵۷

منابع و مراجع ۶۵۹

نامنامه ۶۶۵

www.ketab.ir

پیشگفتار

«آن کس که حقیقت را نمی‌داند و در پی یافتن آن نیست، گناهکار است، اما آن کس که حقیقت را می‌داند و آن را دروغ می‌نامد، تبهکار است.»
«برتولت برشت»

دهه‌های بیست، سی، چهل و پنجاه خورشیدی در تاریخ شعر و ادب فارسی از دوران‌های به یاد ماندنی هستند. استعداد نای شگرفی در این زمان بروز کردند. در این دهه‌ها ارتباطات زیادی در زمینه‌های فرهنگی، ادبی، هنری و حتی سیاسی میان روشنفکران و هنرمندان جامعه ایران با هم و با افراد خارج از کشور برقرار گردید. جامعه ادبی و هنری از طریق ارتباط‌های شخصی و امکانات به وجود آمده فعالیت‌های گسترده‌ای را در انتشار کتاب، مجله و نشریات، گه ناگون آغاز کرد. بسیاری از کتاب‌های ادبی، فلسفی و اجتماعی که در کشورهای دیگر منتشر شده بودند توسط مترجمین ایرانی به فارسی برگردانده شدند. دانشگاه‌ها و مراکز آکادمیک فعالیت‌های علمی و پژوهشی فراوانی را شروع کردند و روی هم رفته جامعه از حالت رکود و سنگینی خاصی که از سال‌های قبل در آن فرو رفته بود، بیرون آمد. جلسات سخنرانی، شعرخوانی و از همه مهم‌تر جدل بر سر شعر نو و شعر سنتی، شور و حال خاصی را میان شعرا و نویسندگان و صاحبان جراید به وجود آورده بود. روشنفکران و نویسندگان در قالب گروه‌ها و تشکل‌های فرهنگی

و هنری مانند گروه سبعه و ربعه، کافه‌های معروف شهر مانند کافه فردوسی، کافه فیروز و کافه نادری را پاتوق و مرکز رفت و آمد خود قرار داده بودند.

در این دوران دو جریان شعری و فکری که از همه مهم‌تر بودند و با هم تضاد تفکر و اندیشه داشتند، ایجاد گردید. نیمایوشیخ، اخوان ثالث، شاملو، دکتر براهنی و طرفداران شعر نو فعالیت‌های ادبی خود را در مجله فردوسی به سردبیری عباس پهلوان متمرکز کرده بودند و مجله سخن به سردبیری دکتر نائل خانلری که مخالف با روش نیایی در سرودن شعر نو بود با ابداع روش بینابینی و چهارپاره‌سرایی، مرکز تجمع شاعرانی مانند خانلری، نادرپور، فریدون مشیری، هوشنگ ابتهاج (سایه) و توللی گردیده بود.

یکی از شاعرانی که شعر سنتی می‌سرود و تازه از رشت به تهران آمده و به گروه مکتب سخن پیوسته بود، امیر هوشنگ ابتهاج (ه.ا.سایه) بود. او که در یک خانواده مرفه در رشت زندگی می‌کرد، پس از حضور در تهران به سرعت به روابط فرهنگی و ادبی خود افزود و با افرادی مانند محمدحسین شهریار، نادر نادرپور، فریدون توللی و ابوالحسن صبا آشنایی و دوستی برقرار کرد.

جامعه فرهنگی و اجتماعی آن دوران در شهر التهاب سیاسی سختی به سر می‌برد. حکومت از رضاشاه به محمد رضا پسرش، توفش‌های سیاسی محمد علی فروغی انتقال یافته بود. پس از گذر از زمان سخت رضاشاهی، گشایش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی در جامعه ایجاد شده بود. احزاب و گروه‌های سیاسی مختلف که در دوران رضاشاه امکان فعالیت کمتری داشتند، به میدان آمده و فعالیت خود را آغاز کرده بودند. حزب توده ایران در سال ۱۳۲۰ خورشیدی پس از آزادی تعدادی از کمونیست‌های ایرانی موسوم به گروه ۵۳ نفر، اعلام موجودیت کرده و سخت فعال بود و حتی در انتخابات توانسته بود تعدادی نماینده به مجلس بفرستد و تعدادی هم وزیر در کابینه داشته باشد.

در یک چنین وضعیتی که دوران دوم فعالیت‌های حزبی، فرهنگی، اجتماعی،

ادبی و سیاسی در تهران آغاز شده بود، امیر هوشنگ ابتهاج در عنوان جوانی و آغاز بیست سالگی، جویای نام بود و وقتی جامعه فعال پایتخت را دید، درصدد برآمد که جایگاهی برای خود بیابد تا بتواند هر چه زودتر به معروفیت برسد. چه چیزی از عضویت در حزب توده ایران بهتر که از خود وجهه‌ای روشنفکرانه و مدرن نشان داده بود و بسیاری از افراد معروف به این حزب جذب شده بودند.

بنابراین وقتی که موقعیت مناسب شد و ابتهاج با افرادی نظیر نادرپور، فریدون توللی و مرتضی کدوان آشنایی نزدیک‌تر پیدا کرد، چون این افراد عضو حزب توده شده بودند، از نیز تصمیم خود را گرفت و وارد این حزب شد و به فعالیت‌های فرهنگی و سرودن شعر رومی پرداخت و از آن پس با لباس رسمی، کراوات زده، پالتو پوشیده و با سبیل‌های استالینی مدتی سرکلاس درس دبیرستان‌های تهران حاضر شد و علی‌النهایی در این خواندن برایش جاذبه‌ای نداشت، ادامه تحصیل را رها کرد و به کارهای سیاسی و ادبی خود ادامه داد و مراحل رشد و ترقی را با نردبانی که حزب برای او و دیگران فراهم کرده بود به سرعت پشت سر گذاشت و سر از نشریات و مجلات حزب توده درآورد و به فردی شناخته شده و فعال تبدیل شد.

حزب توده ایران که در مهرماه ۱۳۲۰ تأسیس شده بود در مراحل اولیه شروع کارش شاید برای بسیاری از افراد و به ویژه تحصیل‌کرده‌ها، حزبی ایده‌آل با اندیشه‌های جذاب‌کننده بود. آن‌ها دم از آزادی، حقوق فردی، اجتماعی و مباحث دیگری می‌زدند که برای مردم و به ویژه جوانان و تحصیل‌کرده‌ها، اغواکننده بود. افراد سرشناس و مهمی نظیر: صادق هدایت، ملک‌الشعراء بهار، مرتضی کیوان، شاهرخ مسکوب، امیرحسین آریانپور، جلال آل‌احمد، احمد شاملو، مهدی اخوان ثالث، نادر نادرپور، هوشنگ ابتهاج، سیاوش کسرای، محمود اعتمادزاده (به‌آذین)، پرویز ناتل خانلری، ابراهیم گلستان، عبدالحسین نوشین و بسیاری دیگر یا عضو این حزب بودند و یا از طرفداران آن.